

Érdekességek az OSZK néhány ősnyomtatványának tulajdonosi bejegyzéseiből

Dalloul Zaynab

OSZK 215

BScA-sorozat 11. kötet

Az Országos Széchényi Könyvtár mintegy 1800 incunabulumot őriz: ez a Magyarországon fellelhető teljes ősnyomtatvány-állomány egynegyede. Az OSZK Régi Nyomtatványok Tára ezzel a mennyiséggel az ország legnagyobb ősnyomtatvány-gyűjteményét mondhatja magáénak, amelynek kialakulásáról, felépítéséről, kincseiről részletes tájékoztatást adnak tudós könyvtáros elődeink tanulmányai.¹

A jelen dolgozat éppen ezért nem szándékozik monografikus jellegű áttekintést adni a legkorábbi kiadásainkról, csupán felhívni az olvasók figyelmét néhány – eddig még nem publikált – érdekességre, amelyeket a könyvekben megtalálható tulajdonosi bejegyzésekből ismerhetünk meg.

Közismert tény, hogy ősnyomtatványaink legnagyobb hányadát Jankovich Miklós (1772-1846)² magángyűjteményéből kapta meg a nemzeti könyvtár, mellette azonban számos más jeles bibliofil gyűjtő tevékenysége is jelentős mértékben segítette a kollekcio gazdagodását. Ilyen például a könyvtáralapító Széchényi Ferenc (1754-1820), Apponyi Sándor (1844-1925), Nagy Iván (1824-1898), Todoreszku Gyula (1866-1919), Horváth István (1784-1846), valamint az Illésházy család - különösen Illésházy István (1762-1838)³ - , a Batthyány család és az Esterházy család, ha csupán a legnagyobb neveket említjük. Természetesen azonban nem csak magánemberek, hanem bizonyos intézmények – könyvtárak, szerzetesrendek, apátsági bibliotékák szétszóródott állománya is – hozzájárult könyvtárunk kincseinek gyarapodásához. Az OSZK ősnyomtatványai possessorainak kutatása jelenleg is zajlik, így egyelőre nem beszélhetünk véglegesnek tekinthető eredményekről. Az általam részletesebben megvizsgált mintegy ötszáz incunabulum - a tényleges gyűjteményt képező ezernyolcszázból

¹ A teljesség igénye nélkül kötelességem megemlíteni Horváth Ignác, Berlász Jenő, Borsa Gedeon, Soltész Zoltánné, W. Salgó Ágnes, Velencei Katalin, Kelecsényi Gábor, Rozsondai Marianne, Monok István, Wix Györgyné, P. Vásárhelyi Judit, és V. Ecsedy Judit nevét.

² BERLÁSZ Jenő, *Jankovich Miklós könyvtári gyűjteményeinek kialakulása és sorsa*, Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyvei 1970-1971. Budapest, 1973, 109-173.

³ figyelemre méltó Illésházy István 29 ősnyomtatványa, amelyeket a könyvtárának többi részével együtt 1835-ben hagyományozott a Nemzeti Múzeumra. vö.: KELECSÉNYI Gábor, *Múltunk neves könyvgyűjtői*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1998, 91-95.

- lehetőséget ad arra, hogy a kollekciónak egy részének sorsáról, tulajdonosairól, történeti háttéréről árnyaltabb képet kapjunk.

A tanulmány további részében a Régi Nyomtatványok Tárában fellelhető, jelzet szerinti első ötszáz ősnymtatvány vonatkozásában szeretném az összes megállapításomat megtenni. Általánosságban elmondható, hogy – csakúgy, mint a gyűjtemény egészét illetően – az első ötszáz nyomtatvány csaknem felét Jankovich Miklósnak köszönhetjük: összesen 216 mű közvetlenül tőle került be a nemzeti könyvtárba.⁴ A többi nagy bibliofil gyűjtő lényegesen kevesebb könyvet hagyományozott tárunkra: a vizsgált ötszáz kötetből Apponyi Sándoré volt 25, Nagy Iváné 14 és Todoreszku Gyulaé 21 darab; az Illésházy család könyvtárából származik 25, az Esterházy famíliáéból 2, míg a Batthyány és a Széchényi gyűjtemények 3, illetve 9 korai nyomtatvánnyal járultak hozzá az első állományrész létszámához. Ami a többi, ismertebb bibliofil gyűjtőt illeti, Horváth István, Grazioso Enea Lanfranconi (1850-1895), Leo S. Olschki (1861-1940), a Savoyai család, Paolo Vimercato Sozzi (1801-1883), Ernst Lajos (1872-1937), Farkas Lajos (1806-1873), Eleonóra császárné (1655-1720), József nádor (1776-1847), Kazinczy Ferenc (1759-1831) és Batsányi János (1763-1845) egykori tulajdonában lévő kötetek is megtalálhatóak tárunkban. A felsoroltak mellett számos ismert és kevésbé ismert tudós, nemesi családi sarj, egyházi ember, apát, szerzetes, világi pap, jogtudós, egyetemi tanár, orvos, gyógyszerész, apáca, könyvkereskedő és könyvgyűjtő neve szerepel kötetünk lapjain vagy fatáblás kötéseiken belül. A tulajdonosi bejegyzésekben például a következő személyekről találhatunk adatokat: I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1593-1648)⁵, Johannes Faber budai prépost, későbbi bécsi püspök (?-1541),⁶ Schwartz Christian Gottlieb filológus (17-18. sz.)⁷, Johannes Reusch orvos⁸, Hayndl Tamás, 15. század végi pozsonyi kanonok⁹, Országh László bécsi jegyző¹⁰, Giuseppe Garampi (1725-1792) bíboros és pápai nuncius¹¹, Otrókoci Fóris Ferenc (1648-1718)¹², Literáti Nemes Sámuel (1794-

⁴ A szakirodalom szerint Jankovich gyűjteményében kb. 550 ősnymtatvány volt, vö.: SOLTÉSZ Zoltánné, *Az Országos Széchényi Könyvtár ősnymtatvány-gyűjteménye = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyvei*, 113.

⁵ Inc. 17: *Biblia*, Nürnberg, Sensenschmidt, Frisner, 1475. Ezüstveretű superexlibris I. Rákóczi György címerével: "GEORGIVS: RAKOCI: D: G: PRIN: TRAN: PAR: REG: HVN: DOM: ET: SIC: COM:". A korona mellett: "G. R."

⁶ Inc. 39: DOMINICUS de S. Geminiano: *Super sexto Decretalium*, Venezia, Andreas de Soziis, 1485-1486. A bécsi érseki könyvtár őriz még jó néhányat Johannes Faber könyvei közül, vö.: CSONTOSI János: *Könyvbúvárlatok Ausztriában*, MKSz (Magyar Könyvszemle), 1890, 34.

⁷ Inc. 45: GRATIANUS, *Decretum*, Strassburg, H. Eggestein, 1472.

⁸ Inc. 87c: SCHEDEL, *Liber chronicorum*, Nürnberg, Koberger, 1493.

⁹ Inc. 110: LEONARDUS de Utino, *Sermones quadragesimales de legibus*, Ulm, J. Zainer, 1478.

¹⁰ Inc. 111: LUDOLPHUS de Saxonia, *Vita Christi*, Strassburg, 1483.

¹¹ Inc. 131: *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra*, Venezia, B. Locatellus, 1489.

¹² Inc. 251: AUGUSTINUS: *De trinitate*, Basel, J. Amerbach, 1490.

1842)¹³, Steck Boldizsár¹⁴ selmebányai, később körmöci jegyző (15-16. sz.) és Johann Ebeling patikus.¹⁵

A közintézmények és egyházi intézmények tulajdonában lévő könyvek története hasonlóképpen sokszínű, mint a magánkönyvtáraké: több tanulmány is foglalkozik a szerzetesrendek feloszlata utáni könyvállományok sorsával,¹⁶ valamint tesz kísérletet különböző módszertani szempontok alapján a köz- és magánkönyvtárak állományának rekonstruálására¹⁷ a fennmaradt, többnyire kéziratos könyvjegyzékek segítségével, illetve a fellelhető kötetek tulajdonosi bejegyzéseinek alapján. A legismertebb megközelítésben a possessor-bejegyzések leginkább azért fontosak, mert a könyvjegyzékek mellett, kiegészítő módon segítenek az adott könyvtár egykori könyvállományának azonosításában. Érdekes lehet azonban, ha csak egy-egy kötet sorsát vizsgáljuk: a régi könyveknek is megvan a maguk kalandos élete, nem egy példányról kiderült már, hogy bizonyos körülmények miatt – lopás, háború, elhallgatás, titkos adásvétel, későbbi tulajdonosok pereskedése - évtizedekig, sőt évszázadokig is lappangott, mielőtt újra napvilágra került volna egy szerencsés véletlennek köszönhetően. A possessor-bejegyzések alapján azonban nem csak a könyv sorsára derül fény, hanem a „kisember történeleme” is megelevenedik,¹⁸ ugyanis vannak olyan kötetek, amelyek folytatólagosan magukon viselik csaknem mindegyik volt tulajdonosuk kézírását, nevét, és sokszor azt is, hogy mikor, kinek az útján, milyen összegért került a kötet a könyvtárunkba, illetőleg gyakran feltüntetik az adományozó személyét is. Esetenként előfordul, hogy gazdasági számadásokat találunk a kötet lapjain, illetve családi eseményekről, például esküvőkről, temetésekről, illetve gyermekek születéséről olvashatunk az előzéklapokon. A kisember történelme mellett hírt kaphatunk Magyarország, vagy éppen a tágabb világ jelesebb történéseiről, egyes tulajdonosok ugyanis – mintegy történelmi tudósításképpen - marginális vagy lapvégi bejegyzésekben ismertették az éppen aktuális politikai eseményeket.

¹³ Inc. 138: *Breviarium Strigoniense*, Nürnberg, G. Stuchs, 1484.

¹⁴ Pl.: Inc. 327: CICERO, *Epistolae ad familiares*, 1485, Venezia, B. De Tortis, ez a kötet lett később gr. Teleki Sámuel tulajdona.

¹⁵ Inc. 350: DURANTI, *Repertorium aureum iuris canonici*, Köln, U. Zell, 1475.

¹⁶ W. SALGÓ Ágnes: *Lappangó értékek* = Fata libelli. A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írták barátai és tanítványai, Budapest, 2003, OSZK, 343-362.;

WIX Györgyné: *A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950-1952*. Sorozat: Az Országos Széchényi Könyvtár füzetek 11, szerk. P. Vásárhelyi Judit, Budapest, 1997.

¹⁷ MONOK István, *Könyvkatalogusok és könyvjegyzékek Magyarországon, 1526-1720* = Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás. Szeged, Scriptorum Kft, 1993. (Olvasmánytörténeti dolgozatok, V.)

¹⁸ BENE Sándorné, *A budapesti Egyetemi Könyvtár vetustissima-gyűjteménye közelről* = Fata libelli. A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írták barátai és tanítványai, Budapest, 2003, OSZK, 141-150.

Még mielőtt rátérnék az egyedi érdekességek ismertetésére, fontos megjegyezni, hogy az általam vizsgált első ötszáz ősnymtatvány tulajdonosi bejegyzései között megfigyelhetőek bizonyos törvényszerűségek, például a szerzetesrendek feloszlatása után az OSZK-ba került könyvek esetében, amelyről már több tudományos feltáró cikk született.¹⁹ Az egyes könyvtárak állományának összetételét befolyásolják még a gyűjtési szempontok is, amelyek a különféle magyarországi intézmények esetében teljesen eltérőek lehetnek.

Nyomatásban jelent meg 1895-ben egy jegyzék Horváth Ignác²⁰ tollából, aki az akkori, 897 darab ősnymtatványból álló gyűjteményt vette alapul, és kimutatta, hogy mely könyvek kinek a közvetlen birtokából kerültek az OSZK tulajdonába. Ezen felül megemlítette a kiolvasható bejegyzésekben szereplő többi tulajdonost, valamint kiemelte a kötetekben található érdekesebb megjegyzéseket - például az 1465-ös nyomtatású Cicero-kötetben található latin nyelvű beírást a kólikáról.²¹

Visszatérve az első ötszáz kiadásunkban található törvényszerűségekre, óhatatlanul felfedezünk bizonyos tulajdonosi és gyűjtőkori mintázatokat. Megállapítható például, hogy Jankovich Miklós egykori gyűjteményébe tartozó kötetek túlnyomó részben sziléziai egyházi intézményekből származtak, például a glogoui ferencesektől²², a boroszlói egyetemi könyvtárból,²³ de volt olyan példánya, amely Literáti Nemes Sámuel tulajdonában²⁴ is állott. Találhatunk példányai között possessori bejegyzéseket a marienfeldi ciszterci apátság címerével²⁵, a liesborni bencések kézírásával²⁶, vagy a frankfurti akadémia pecsétjével²⁷. A boroszlói minoriták, domonkosok, Ágoston-rendiek és a prédikáló rend gyűjteményeinek bizonyos példányai²⁸ is gazdagították Jankovich kollekciónak. Néhány kötete magán viseli a brünni kapucinusok kézjegyét²⁹ és a münsteri jezsuiták bejegyzését³⁰ is. Megállapítható

¹⁹ W. SALGÓ Ágnes, Uo. 343-362.

²⁰ *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke, I. Ősnymtatványok* = A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának ősnymtatványai. 1465-1500. leírta HORVÁTH Ignác könyvtári segédőr. Budapest, 1895.

²¹ Az ősnymtatvány Horváth jegyzékében az 1. számot kapta, mint legkorábbi nyomtatványunk; ma ez a kötet az Inc. 331 jelzetet viseli: CICERO, *De oratore*, Subiaco, Konrad Sweynheym et Arnold Pannartz, ante 30. Sept. 1465.

²² Inc. 260: BAPTISTA de Salis, *Summa casuum conscientiae*, Nürnberg, Koberger, 1488.

²³ Inc. 377: GUILLELMUS de Auvergne, *Opera*, Nürnberg, G. Stuchs, 1496.

²⁴ Inc. 138: *Breviarium Strigoniense*, Nürnberg, G. Stuchs, 1484. (Literáti Nemes Sámuel, 19. sz. régiséggyűjtő, vette Besztercén 1834-ben, 1491-ben érkező Moldáviából a könyvet.)

²⁵ Inc. 219: *Historia Alexandri Magni* (nyomatott címeres főpapi exlibris, a marienfeldi ciszterci apátság címere), Strassburg, Husner, 1494.

²⁶ Inc. 302: BONAVENTURA: *Soliloquium*, Strassburg, H. Eggestein, 1474.

²⁷ Inc. 415: HUGO de prato Florido, *Sermones dominicales*, Strassburg, Hussner, 1483, előtte: boroszlói egyetemi könyvtár, frankfurti akadémiai könyvtár.

²⁸ Pl.: Inc. 262: BAPTISTA de Salis, *Summa casuum conscientiae*, Speyer, P. Drach, 1488.: domonkosok, prédikáló rend, utána Jankovich Miklós.

²⁹ Inc. 173b: Maius IUNIANUS, *De priscorum proprietate verborum*, Treviso, B. de Colonia, 1477.

³⁰ Inc. 427: J. De VORAGINE, *Legenda aurea*, Köln, K. Winters, 1481. előtte: Benedictus Tascherman canonicus in Becham 1505, és münsteri jezsuiták

továbbá, hogy például a legtöbb kötet, amelyben a „Conventus Posoniensis”, azaz a pozsonyi konvent kézirásos bejegyzése szerepel, azon megtalálhatjuk a Budapest-Belvárosi Ferencrendi Zárda fektetett ovális alakú pecsétjét is. További különlegesség, hogy az első ötszáz incunabulum közül több mint száz a nürnbergi Koberger nyomdából származik, túlnyomó részben eredeti Anton Koberger-féle fatáblás, vaknyomásos, bőr kötésben, némely kötetben csatokkal és veretekkel.

Az egyes könyvtárak állományának rekonstruálása során egyértelművé vált, hogy az apátsági könyvtárak, szerzetesi bibliotékák gyűjtőköre főleg vallási tárgyú kötetekben merül ki, de természetesen a népszerű, és a keresztény morálfilozófia szempontjából emészthető klasszikus auktorok is felbukkantak a rendházakban, mint például Cicero levelei, vagy egyéb filozófiai munkái. A mindenkori állomány mennyiségét és összetételét egyértelműen az anyagi lehetőségek befolyásolták, hiszen egy gazdag apátság akár több száz, több ezer kötetes könyvtárral dicsekedhetett, míg a szegényebb kolostori gyűjtemények éppen csak legszükségesebbeket engedhették meg maguknak. A jobban felszerelt egyházi bibliotékákban például historiográfiai olvasmányokkal is találkozhatunk, több kolostorban forgatták például a *Historia Alexandri Magni* c. kötetet,³¹ de jogtudományi munkák, regulák, egyházi jogi magyarázatok is helyet kaptak a gyűjteményekben. Különösen népszerűnek számítottak a különféle biblia-magyarázatok, csakúgy, mint *Jacobus de Voragine Legenda aurea*,³² amelyek egyházi és magángyűjteményekben is előfordultak, nem egyszer több példányban. A magánszemélyek könyvtárai sokkal színesebb gyűjtőkört engedtek meg: így például az orvosok, filológusok, jogászok, patikusok az egyházi és a klasszikus műveken túl tartottak gyűjteményükben orvosi, bonctani, teológiai, filozófiai, kozmográfiai és botanikai munkákat is.

Vizsgáljunk meg közelebbről néhány különleges sorsú kötetet!³³

A vallási tárgyú munkák szinte kivétel nélkül egyházi könyvtárakból származnak, illetve ezek mindegyike volt egyházi tulajdonban, de ez nem jelenti azt, hogy közvetlenül onnan kerültek be a nemzeti könyvtárba. A fent említett nagy gyűjtőink sok ilyen példányhoz hozzájutottak, így az ő gyűjteményeiket tekinthetjük a közvetlen provenienciának. Ilyen például a Nagy Iván

³¹ vö.: Inc. 219; 15. lábjegyzet

³² pl.: Inc. 161: J. de VORAGINE, *Legenda aurea*, Nürnberg, KOberger, 1478. Előtte: pápai konvent, Farádi Vörös Ferenc, Conventus Soproniensis

³³ Ezúton szeretnék megemlékezni két kiváló szerzetről, akik elsőként olvasták el és gyűjtötték ki az OSZK ősnymtatványainak bejegyzéseit. Az egyikük Pataki János Vidor (1901-1973) volt cisztercita, történész, aki Egerben működött, de a rend feloszlata után Budapesten végzett levéltári kutatásokat. A másik szerzetes a premontrei Horváth Tibor Antal (1889-1964) történész és muzeológus volt. A rájuk vonatkozó információt köszönöm W. Salgó Ágnesnek.

egykori tulajdonából származó latin nyelvű *Biblia* (Inc. 283, CIH³⁴ 667), amelyet 1487-ben, Nürnbergben nyomtatott Anton Koberger, a kötése eredeti, számos fametszetet, és díszes, aranyozott iniciálét tartalmaz. A kötetben továbbá 16. századi kézírásos széljegyetek találhatóak, és Nagy Iván előtti tulajdonosai között szerepel egy bizonyos Caspar Drago a 15-16. század fordulójáról, akiről azt is megtudhatjuk, hogy mennyiért vette a kötetet. („Sum Caspari Dragonis ac Eius posteritatis emptus aureo fl 1. hoc est tal: 1 ½”). A kötet előtáblájának tükrén 18. századi írással szerepel a „Conventus Posoniensis”, valamint a Budapest-Belvárosi Ferencrendi Zárda ovális bélyegzője. A possessorok között előfordul egy bizonyos 19. századi Aloysius Vitál, a 16. századi Paulus Gmainer (1528-1585), és az 1873-as évből Farkas Lajos³⁵ (1806-1873) neve is.

A következő említésre méltó *Biblia* az Inc. 277-es jelzetet viseli (CIH 640), és Todoroszku Gyula gyűjteményéből került hozzánk. A kötet különlegességét az adja, hogy az S7 folián tollrajz található négy emberalakkal, a kötése korabeli, vaknyomásos, fatáblás bőr, csatokkal és veretekkel, vörös és arany iniciáléval. A Todoroszku-Horváth bélyegzőn túl egyéb tulajdonosi jelölések is olvashatóak, például egy bizonyos 17. századi Georgius Presticiusé: „Amicus bene cupiens Georgius Presticius C. S. N.”). A legérdekesebb mégis az a bejegyzés, amely Balassi Bálint haláláról tudósít: ("1594. Calendas Junii magister d. Valentinus Balassy pro patriae defensione in castris Strigoniensibus traiectus globo ab hoste defunctus est. Hoc eodem anno mensibus duobus post magnificus Franciscus Balassy in finibus Debroniensium per Schyticam gentem sagittis traiectus obiit.")

Jankovich Miklós könyvtárából származik a Homiliarius patrum c. 1478-as kölni kötet, Johann Winters nyomdájából (Inc. 403, CIH 1718), amely a werdeni bencés apátság példánya volt, és ami igen ritka, hogy egy woringeni apáca, soror Catherina de Berch is szerepel a tulajdonosi bejegyzések között. (Utolsó lapján: "Anno domini MCCCCLXXXIII Catherina de Berch soror matris dilecti fratris nostri Gobelini de Woringhen comparavit istas duas partes Omeliary per totum annum pro octo marcis partim de bonis suis, partim quam cedere debebant monasterio ex parte fratris supradicti. Oretis pro ea".)

Az Inc. 182b jelzetű ősnymtatvány (CIH 2317) az 1489-es velencei *Missale Strigoniense* (esztergomi misekönyv), Johannes Emericus de Spira nyomdájából, Johannes Paep budai könyvkereskedő költségén. A kötés magyar reneszánsz, 15. század végi bőrkötés, festett

³⁴ *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, Géza SAJÓ, Erzsébet SOLTÉSZ, [collab.] Csaba CSAPODI, Miklós VÉRTESY, [intr. SOLTÉSZ Erzsébet] ; [transl. Imre GOMBOS] Budapest, Akad. Kiadó, 1970.

³⁵ WIX Györgyné, *Rég elfeledett gyűjtőkről* = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyvei, 1984-85, Budapest, OSZK, 1992, 184.

iniciálékkal díszítve. A tulajdonosok között megtalálhatjuk a pozsonyi káptalant, custost és Fabricius János (?-1620) pozsonyi plébánost („Capituli Poseniensis; ad usum quotidianum D. Joannis Fab: Parochi et Canonici Ecclesiae S. Martini Episcopi necnon Capellanorum eiusdem a Reverendo admodum Domino Martino Varasdiensi Custode et Canonico praedictae Ecclesiae sancti Martini pie et gratiose concessum etc. Anno salutiferae Incarnationis Domini nostri Iesu Christi 1609”), és az előző századból a bñini Zaremba János (?-1615) barsi főesperest és Varasdi Márton pozsonyi custost. („Reverendi Martini Varasdiensis, Custodis et canonici Poseniensis olim Rev. D. Joannis domasinouity Archidiaconi Barsiensi ac Canonici Strigoniensis”).

A világi témájú, klasszikus, vagy népszerű tudományos művek körében is találunk bőven különlegességeket, ritka possessori, és egyéb bejegyzéseket.

Elsőként vegyük például az Apponyi gyűjteményből származó, az Inc. 230b jelzetet viselő Johannes Annius-kötetet (CIH 213), amely az *Auctores vetustissimi* címet viseli, és Rómában nyomtatta 1488-ban Eucharius Silber. A kötet Apponyi Lajos gróf ajándékként került az OSZK-ba 1892. május 2-án, ahogyan ezt az első előzéklap verzóján található kézírásos felirat tanúsítja.

A kötet érdekességét egy 1610-ből származó bejegyzés adja, Constantinus comes de Lichtenstein (1596-1635) tollából, amelyet Csáktornyán, török fogságban írt. („Librum hunc habui ego Constantinus comes de Lichtenstein etc. ex bibliotheca, quae relicta est a regibus Hungariae in regio castro civitatis Budae tempore captivitatis meae, existens tunc in dicto castro servus captivus Ahmettis Turcorum imperatoris in 8 anno captivitatis meae, anno vero salutis 1610, die vero 28 Februarii in carcere subtus terram, aput Tsciunchenthurm.”)

Ugyanezt a szöveget később német és olasz nyelven is olvashatjuk.

Magyarországi szentek legendáit foglalja össze a Strassburgban, Johann Prüss nyomdájában napvilágot látott kötet (Inc. 462, CIH 2044), 15. századi fatáblás, vaknyomásos, fonadékos díszű, itáliai vagy magyarországi barna reneszánsz kötésben. A mű a példány első kolligátuma, és 16. századi kéztől származó margináliát tartalmaz. A tulajdonosok között szerepel a 16. századból a kolozsvári konvent („Conventus Claudiopolitani Ordinis Conventualium ad S. Petrum”), egy bizonyos 17. századi Rosvitzky Pál („Pauli Rosvitzky”), és az utolsó nyomtatott folio verzóján a következő magyar nyelvű jegyzet: („A kolozuari Eretnenek az Jesuitákat Kiwzék anno domini 1588. 9. Januarii.”) Szintén kézírásos bejegyzésből tudhatjuk meg, hogy 1589-ből lejegyezték a kötetbe egy bizonyos Szamosfalvy Pál epigrammáit: („1589. Paulus Sylvanus de Szamosfalua epigrammái”).

Két olyan kötetünk is van a Régi Nyomtatványok Tárában az első ötszáz korai incunabulum között, amelynek tulajdonosa az a Steck Boldizsár 15-16. századi selmecebányai, majd körmöcbányai jegyző, aki állítólag személyesen is találkozott Hunyadi Mátyással és Aragóniai Beatrixszel, amikor a királyi pár látogatást tett a Felvidéken.³⁶ Az egyik könyv az eredeti Koberger-kötéssel díszített, XV. századi németországi, késő gótikus, fatáblás, egyesbélyegzős (griff, rozetta, gránátalmavirág, gót ruta-inda), barna bőrkötés, veretekkel és felirattal.) a *Summa casuum conscientiae* Baptista de Salis tollából (Inc. 260b, CIH 487), amelyet Anton Koberger nyomtatott 1488-ban, Nürnbergben. Annyit bizonyosan tudunk, hogy az ősnymtatványt Steck Boldizsár 1510-ben, Bécsben vásárolta, a felirat tanúsága szerint: ("1510 liber Balthasar Stekh emptus Wiene sexta ante Elizabet".) A kötetet arany, vörös, kék és zöld színnel festett iniciálé díszíti. A másik, Steck Boldizsár egykori tulajdonában álló ősnymtatványunk Cicerónak családtagjaihoz írott levélgyűjteménye: (Inc. 327, CIH 994: Cicero: *Epistolae ad familiares*, Venezia, Baptista de Tortis, 1485). A könyv közvetlenül Jankovich Miklóstól került a nemzeti könyvtárba, ám Steck nevével többször is találkozhatunk a lapokon: először az a1 fol. rektóján olvashatjuk a következő jegyzetet: („Liber Walthasari Stekh notarii pro tunc civitatis Schebniciensis. 1490."), majd az utolsó oldalon Steck saját bejegyzéséből értesülhetünk első fia, János születéséről: "Liber B. Stekh de Krembnicia, 1489. Anno Domini etc. 1489. in die Dorothee virginis que fuit feria sexta infra octavam et nonam ante meridiem natus est filius meus primogenitus Johannes, quem deus omnipotens conservare dignetur tempora ad longeva.") Jankovich és Steck mellett azonban még egy jeles könyvgyűjtő is büszke tulajdonosa lehetett a kötetnek, mégpedig Teleki Sámuel (1739-1822), aki 10 forintért vette meg, 1785-ben: ("In Transsilvania ornari docet C. Samuel Teleky comparatum est hoc rarissimum exemplar in publica librorum Paulo Szlavianorum auctione Debrecini die 17. Septembris 1785. a 10 florentis. Miller m.p.")

³⁶ BOROVSZKY Samu, *Magyarország vármegyéi és városai, Hont vármegye és Selmecebánya sz. kir. város. Selmecebánya. Beatrix és a selmecziek*, Budapest, Apollo, 1898-1914. Elektronikus dokumentum, Arcanum, 2004, OSZK, jelzet: MED 1.038.

„1478. május havában Mátyás király feleségével, Beatrix királynéval Selmecebányát is meglátogatta. Nagy udvari kísérettel érkezett a királyi pár a bélabányai úton. Kíséretében volt Dóczy Orbán kincstárnok és Mühlstein Veit körmöczi kamaragróf is. A selmecziek közül a királyi párnak eléje siettek a dominikánus rend perjele, Körndl György kamaragróf, Resch János bíró, Hohel János, Schwammgrätel Miklós, Hartlab Gilg, Mathes Pál, Smid Valter, Kronstindl Pál, Prodács János, Arnolt Jakab, Steyrer Gilg, Richter Péter, Hylleprant Mátyás és András esküdt polgárok, Steck Boldizsár főjegyző s a czehek és bányászok küldöttei, valamennyien díszben...Kétnapi tartózkodás után a királyi pár és fényes kísérete Buda felé folytatta útját. E királyi látogatás alkalmával ismerkedhetett meg személyesen Beatrix királyné a város akkor főjegyzőjével, a daliás és dúsgazdag Steck Boldizsárral, a kivel azután mint özvegy, élénk levelezésben állott, a mint azt látni fogjuk.”

Végezetül pedig vizsgáljunk meg néhány tudományos művet, amelyek egészen más szempontból különlegesek: vegyük például Bartholomaeus Anglicus munkáját, az Inc 266-os jelzetű (CIH 504) *De proprietatibus rerum* címmel, 1483-ból a nürnbergi Koberger-nyomdából, amelynek egyetlen ismert tulajdonosa a 16-17. század fordulóján élt orvos, Johannes Ruland (1575-1638) volt. ("Ex libris Joannis Rulandi Med. Doctoris medici, 1598."). A könyv kötéséhez kéziratos hártyát használtak, és a tulajdonosa 6 német nyelvű orvosi receptet jegyzett le benne.

Ptolemaios *Cosmographiája* a következő említésre méltó példány Petrus de Turre római nyomdájából, 1490-ből (Inc. 79, CIH 2865), amelyet 1793-ban ajándékozott Széchényi Ferencnek Taddeus de Pichlstorff³⁷. („1574, S.H.H., Christoff von Lindegg zu Lisanoy. ; Thaddeus de Pichlstorff in Dross 1793. donavit C. Francisco Szechény.”) 1574-ben pedig még Christoff von Lindberg tulajdonában állt.

Utolsóként hadd említsem meg azt az 1491-ből származó *Hortus sanitatis*, amelyet Johann Prüss nyomtatott Strassburgban (Inc. 413, CIH 1742). A kötet címlapján megtaláljuk a boroszlói Szent Mátyás apátság nyomtatott exlibrisét: („Aus der Bibliothek des St. Mathias-Stiftes zu Breslau.”), és a következő kéziratos tulajdonosi bejegyzéseket: ("Adamus Albinus F. Sil. Anno Dei hominis 1635. (kivakart rész) Pfarrer zu Olbendorff"; ("Bibliothecae Hospitalis St. Mathiae Wratislaviae. Repositorium: 12 Littera: A numerus: 26"); ("Georgius Felckel Strel[ensis] Sil[esiaenis] pro tunc Pharmacopa Ducalis Aulicus Bregensis. 10. Febr. 1661.") A kötet possessorai tehát 1635-ben Adam Albinus lelkipásztor a 17. század első harmadából, majd egy bizonyos Georgius Fleckel, 1661-ből. A kötetet a margón található kéziratos cseh növénynevek, és a hátsó tábla tükrén olvasható földrajzi felfedezők listája teszi különlegessé

Összegésképpen elmondható, hogy az ősnymtatványok possessorainak kutatása számos lehetőséget rejt magában, a kutatások a Régi Nymtatványok Tárában folyamatosan zajlanak, de korántsem tekinthetők befejezettek, és éppen ezért joggal várhatóak további izgalmas eredmények. Érdemes lenne azonban nem csupán a Széchényi Könyvtár ősnymtatvány-gyűjteményénél megállni, hanem Magyarország összes értékes korai nyomtatványokat őrző tékaiban vizsgálni, hogy egységes képet kapjunk a korabeli műveltségről és tudományos ismeretek tárházáról.

³⁷ Ezt a bejegyzést Horváth Ignác is említi, Uo.: 46. old.

Dalloul Zaynab

Budapest, 2018.03.18.